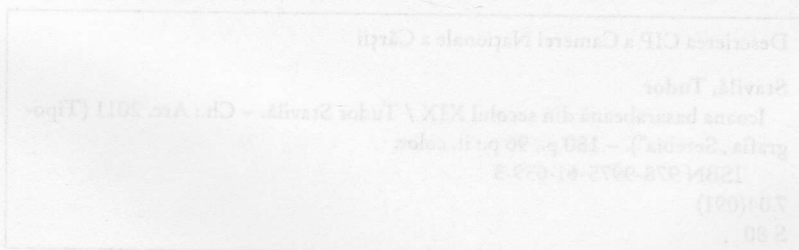

ACADEMIA DE ȘTIINȚE A MOLDOVEI
INSTITUTUL PATRIMONIULUI CULTURAL

Tudor Stăvilă

ICOANA BASARABEANĂ DIN SECOLUL XIX

Cuvânt-înainte	7
Introducere	9
Icoana basarabeană. Istoricul problemei	20
Biserici, catapetesme și icoane. Zugrăvi și comanditari	39
Icoana populară și cea mănăstirească. Influențe laice	63
Icoana și gravura în lemn. Interferențe stilistice și iconografice	98
Arta basarabeană între medieval și modern	123
Încheiere	129
Biserici și icoane. Istoricul colecției	154
Glosar iconografic	159
Резюме	165
Summary	167
Bibliografie selectivă	169
Lista ilustrațiilor din text	175
Ilustrații la catalogul de icoane	177

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Stavili, Tudor

Icoana basarabeană din secolul XIX / Tudor Stavili. – Ch.: Arc, 2011 (Tipografia „Sereida”). – 188 p., 96 p. il. color.

ISBN 978-9975-61-639-3

739.4(081)

5.70

© Tudor Stavili

© Institutul Patrimoniului Cultural, Academia de Științe a Moldovei

© Iurie Foca

© Editura ARC

ISBN 978-9975-61-639-3

După cum am menționat și în cartea *Icoane vechi din colecții basarabene*, studiul istoriei icoanei medievale din Moldova și Basarabia¹ debutează abia la începutul secolului al XX-lea. Obiectivele principale ale publicațiilor din această perioadă se refereau mai întâi la aspectele arhitecturale ale bisericilor, la istoricul lor, icoanele fiind amintite în treacăt.

De exemplu, în ediția apărută la Chișinău, în 1911, a volumului *Istoria Novo-Neamețkogo Sviato-Voznesenskogo monastărea*, semnată de Arhimandritul Gurie, sunt pomenite câteva icoane din acest locaș. Aflându-se la Sankt-Petersburg, iegumenul Teofan a încheiat, pe 26 mai 1870, un contract „cu unul dintre cei mai buni pictori... Serghei Verhovțev, pentru amenajarea iconostasului... și pictarea icoanelor pentru el în stil bizantin și alte icoane și cruci, în total pe 24 252 ruble”².

Lucrările comandate în Rusia au sosit la Chițcani în august 1871 când, la 18 noiembrie, „... cineva a dat foc lăzilor unde se afla iconostasul”, ce urma să fie amplasat în Biserica Înălțarea Sfintei Cruci³.

Pentru o altă biserică – Adormirea Maicii Domnului –, construită în toamna anului 1902, iconostasul a fost comandat la Odesa „pictorului Academiei Imperiale de Științe – Șvaikevici”, care l-a realizat pe parcursul unui an – 1903⁴.

Unele icoane din Biserica Armenească din Cetatea Albă sunt semnalate de către Vasile Kurdinovski în *Spisok drevneișih țerkvei Bessarabskoi gubernii*, publicat în *Trudi Bessarabskogo țerkovnogo istoriko-arheologhiceskogo obșestva*⁵.

Informații mai detaliate apar și în cele trei volume ale anuarului *Comisiunea Monumentelor Istorice. Secția din Basarabia*, editate în anii 1924, 1928 și 1931, și semnate, respectiv, de Ștefan Ciobanu, Nicolae Țiganco, Ștefan Berechet și Petre Constantinescu (Iași). Mai târziu, aceleași pro-

¹ Ciobanu C., Stavilă T., *Icoane vechi din colecții basarabene*, Chișinău, 2000, p. 21-12.

² Gurie, Arhimandrit, *Istoria Novo-Neamețkogo Sviato-Voznesenskogo monastărea*, Chișinău, 1911, p. 95.

³ *Idem*, p. 96-110.

⁴ *Idem*, p. 136.

⁵ Kurdinovski V., „Spisok drevneișih țerkvei Bessarabskoi gubernii”, în *Trudi Bessarabsskogo țerkovnogo istoriko-arheologhiceskogo obșestva*, Chișinău, 1918, p. 62-79.

bleme le abordează și Paul Mihailovici în *Cărți bisericești, manuscrise și icoane din Basarabia*⁶.

Aceste date privitor la icoane poartă totuși un caracter descriptiv și secundar, descrierea și datarea icoanelor sau denumirile lor fiind aproximative, iar dacă lipsesc inscripțiile zugravilor sau ale comanditarilor – destul de arbitrar.

Ca și în cazurile anterioare, obiectul principal al cercetărilor a fost istoricul bisericilor, ale căror stiluri puteau fi atribuite etc.

Pentru a motiva și exemplifica cele spuse mai sus, vom încerca să facem o trecere în revistă a operelor amintite în publicațiile timpului.

Cele mai interesante mărturii despre podoabele care înfrumusețează bisericile sunt amintite în *Opisul obiectelor ce se păstrează în Muzeul Societății Istorico-Arheologice Bisericești basarabene din Chișinău* (1923), redenumit și completat în anul 1925⁷.

Fondată în 1904 și avându-l în calitate de secretar al Comitetului pe N.I. Halipa, Societatea a reușit să construiască pentru muzeu o impunătoare clădire cu trei etaje, trei camere ale etajului doi fiind repartizate astfel: o cameră – pentru veșminte și obiecte bisericești; a doua – pentru icoane, iar a treia – pentru cărți, portrete și vederi fotografice.

În acel moment, în muzeu se aflau 86 de obiecte bisericești, 92 de cărți și fotografii și circa o sută de monede vechi.

În anul editării catalogului (1925), muzeul devenise posesor a 537 de obiecte bisericești și icoane și a 1 578 de cărți, totalizând peste 2 000 de exponate.

Compartimentul „Icoane” era divizat tematic, după cum urmează:

I. Icoane închinare Sfintei Treimi.

II. Icoane consacrate Mântuitorului.

III. Icoane cu reprezentarea Maicii Domnului.

IV. Icoane cu înfățișările sfinților.

Printre icoanele ce au apărut la sfârșitul secolului al XIX-lea, întâlnim adeseori lucrări pe care este indicată denumirea și, uneori, anul creării.

Astfel, icoana *Sfânta Treime* (nr. 53), primită de la preotul Teodor Rusu din satul Serbiceni (Hotin) este datată cu anul 1819.

Printre icoanele Mântuitorului, *Icoana cu Pruncul pe cruce și cu Născătoarea de Dumnezeu rugându-se* (nr. 79), au fost făcute în anul 1885, iar *Icoana cu Pruncul Hristos pe cruce* (nr. 242) – în 1861, pe pânză.

⁶ Mihailovici P., *Cărți bisericești, manuscrise și icoane din Basarabia*, Chișinău, 1940, p. 9-47.

⁷ *Catalogul Bibliotecii Societății Istorico-Arheologice Bisericești basarabene din Chișinău*, Chișinău, 1925.

O altă icoană, la fel ca cea precedentă, lucrată pe scândură în a. 1803 și cu o inscripție în partea de jos: „Minunea neobișnuită“ se referă, probabil, ca și anterioarele, la iconografia „Crucificării lui I. Hristos“⁸.

Despre existența unor încurcături în inventarul descris ne convingem ajungând la numărul 145, unde figurează icoana *Maica Domnului* (1732), dar, în realitate, este vorba de o răstignire a Mântuitorului, care are ca model iconografic *Maica Domnului de Ahtâr*⁹.

Remarcăm că modelul menționat este rar întâlnit în pictura icoanelor din arealul basarabean, cele mai timpurii icoane de acest tip putând fi găsite la Biserica Adormirea Maicii Domnului de la Mănăstirea Căpriana (secolul al XVIII-lea).

Printre alte expozate ale muzeului e prezentă și icoana *Sfântul Gheorghe*, lucrată pe hârtie și pusă în cadru, de la Mănăstirea Noul Neamț (nr. 311)¹⁰. Această referință la o icoană tipărită denotă cu certitudine că și la Mănăstirea Neamț, după 1800, au fost tipărite mai multe icoane pe hârtie, fenomen investigat, cunoscut și tradițional în Transilvania¹¹.

Descrierea unor icoane din bisericile vizitate a fost preluată și continuată de Ștefan Ciobanu și Ștefan Berechet în materialele publicate în *Comisiunea monumentelor istorice. Secția din Basarabia*¹².

Vom vorbi mai detaliat despre icoanele care sunt atribuite secolului al XIX-lea sau conțin mărturii scrise de zugravi și de comanditari, fără a le aminti pe cele din secolele anterioare.

Șt. Ciobanu observă că în biserica de lemn Sfinții Voevozi din Vorniceni „o singură dată întâlnim numele pictorului, a smeritului și păcătosului zugrav Ioan Dămășcan“. Icoana menționată mai sus este *Hristos Pantocrator* și a fost zugrăvită, judecând după inscripție, în anul 1812¹³. Ulterior, ea a fost colectată de Kir Rodnin și se păstrează în fondurile Muzeului Național de Arte Plastice din Moldova¹⁴.

În altă parte, Șt. Ciobanu se referă la faptul că, odată „...cu venirea rușilor arta picturii decade în Basarabia. Icoanele din bisericile zidite dela anul 1820 încoace sunt cu mult inferioare ca artă celor din veacul al

⁸ *Idem*, p.249.

⁹ *Idem*, p.28.

¹⁰ *Idem*, p.33.

¹¹ Tatai-Baltă C., „Incursiune în xilogravura românească. Secolele XVI-XIX“, în *Apulum*, Alba Iulia, 1979

¹² Ciobanu Șt, Berechet Șt., *Comisiunea monumentelor istorice. Secția din Basarabia*, vol. I-II, Chișinău, 1924.

¹³ Ciobanu Șt., „Biserici vechi din Basarabia. Considerațiuni generale“, în *Comisiunea monumentelor istorice. Secția din Basarabia*, Chișinău, 1924, p. 14-51.

¹⁴ Rodnin K., *Arta medievală a Moldovei*, Chișinău, 1991, p. 16-19.

XVIII-lea...”, deoarece „figurile sfinților, cum sunt de exemplu în biserica din Pârliți (jud. Bălți), sunt disproporționate, cu capete mari, cu capete de îngeri cheli, cu mâini și cu picioare scurte, sfinți care ar părea niște caricaturi. Și culorile sunt mai puțin armonioase, adeseori spălăcite”¹⁵.

Credem că cercetătorul a analizat icoanele populare care erau răspândite pe larg în Basarabia în secolul al XIX-lea.

În cazul Bisericii Adormirea Maicii Domnului din Căușeni (sec. XVI-XVIII), Șt. Ciobanu descrie catapeteasma zugrăvită, pe care se mai află „...câteva icoane pe scândură... Pe una din ele, *Sfântul Ioan Botezătorul*, citim: Această sfântă esti a lui Andrei și Toader, ȧeranii și a soțiilor Catearina și Taisia din Căușenii Vechi; făcută pentru sănătatea și iertarea păcatelor lor [...] 1823, septembrie”¹⁶.

Cu privire la biserica de lemn din Nimoreni (Sfinții Voievozi, 1791), deja părăsită la momentul vizitei, cercetătorul menționează că edificiul este construit „...din nuiiele, tencuit și acoperit pe deasupra tencuiei cu scânduri...”, iar „...icoanele în biserică sunt vechi cu inscripții moldovenești. Catapeteasma de lemn e zugrăvită, precum e zugrăvită și boltă bisericii...”¹⁷. Reproducând alăturat imaginea bisericii, iar în interior – a catapetesmei¹⁸, cu icoanele abia

Biserica Adormirea Maicii Domnului din Căușeni (19...)

vizibile, e greu să spui în ce măsură descrierea corespunde lucrărilor. Cert este faptul că unele icoane din Nimoreni au fost depozitate în fondurile Muzeului Național de Arte Plastice, dar luând în considerare că, încă de pe vremea lui Șt. Ciobanu, lângă biserica veche de lemn se afla o „...biserică nouă spațioasă, construită în stil rusesc...”¹⁹, nu se cunoaște în care edificiu au fost depistate aceste opere în anii ‘70 ai secolului al XX-lea.

Incertă rămâne, de asemenea, localizarea și datarea icoanelor din biserica din Orhei (probabil, *Sfântul Dumitru*), unde „...toate sunt noi...”²⁰.

¹⁵ Ciobanu Șt., *Op.cit.*, p.14.

¹⁶ Ciobanu Șt., „Descrierea câtorva biserici”, în *Comisiunea monumentelor istorice. Secția din Basarabia*, Chișinău, 1924, p. 37.

¹⁷ *Idem*, p. 51.

¹⁸ Ciobanu Șt., *Biserici vechi ...*, în *Op. cit.*, p. 4-12.

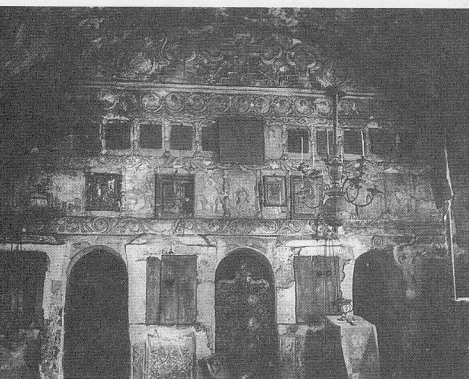
¹⁹ Ciobanu Șt., *Descrierea câtorva ...*, în *Op. cit.*, p. 51.

²⁰ *Idem*, p. 47.

La Mănăstirea Căpriană, Șt. Ciobanu descoperă în arhivă „...o icoană de lemn, care reprezintă Răstignirea” și are inscripția în românește „Pomelnicul Mănăstirii Căpriană”²¹.

Despre faptul cum evaluează cercetătorul paternitatea icoanelor, elocvent este următorul pasaj referitor la biserica de lemn Sfântul Nicolae din Vadul lui Isac (1781), în care „la intrare sunt două icoane vechi: una cu Maica Domnului cu Iisus Hristos pe brațe...”, având inscripția „Constantin Brețcu. Elina 1805”, și cealaltă – inscripția „Iisus Hristos Pantocrator”, datată cu același an²².

O informație prețioasă privitor la podoabele ce se aflau în bisericile Chișinăului la începutul secolului al XX-lea ne-a lăsat Ștefan Berechet în articolul *Cinci biserici vechi din Chișinău*, publicat în anuarul deja menționat, la paginile 112-148.

Iconostasul bisericii din Căușeni (1924)

În Biserica Buna Vestire (1810) se afla o frumoasă „...catapeteasmă vrednică...”, pentru pictura ei veche românească²³. Catapeteasma aceasta are trei brăie de icoane: icoanele împărătești, îmbrăcate în argint masiv (numai icoanele *Maica Domnului* și *Iisus Hristos*) de însuși ctitorul cel nou, căpitanul Gavriil Terentie, după cum spune inscripția anterioară ridicării bisericii: «1808, martie 20»...²⁴.

Al doilea brâu de icoane cuprinde „...șase despărțituri... cu praznice împărătești...”, iar „...proorocii vechiului testament (...) sfârșesc catapeteasma, cum este firesc, prin Răstignirea Domnului...”. Totodată, se menționează că „...nartexul, naosul și altarul sunt pline – după un obicei al mai tuturor bisericilor basarabene – cu icoane de toate mărimile, unele cu o pictură veche, românească, iar altele eșite din diferite penele ale școalei ruse”²⁵.

Despre Biserica Nașterea Maicii Domnului (Mazarache, 1752), Șt. Berechet constată că „...nu are alte icoane decât rândul icoanelor împărătești: deasupra e *Cina cea de taină*, terminând cu *Răstignirea Domnului* (din iconostasul simplu)”, mai adăugând că „...sărăcia zugrăvelei este înlocuită

²¹ *Idem*, p. 54.

²² *Idem*, p. 61.

²³ Berechet Șt., „Cinci biserici vechi din Chișinău”, în *Comisiunea monumentelor istorice. Secția din Basarabia*, Chișinău, 1924, p. 130.

²⁴ *Idem*, p. 132.

²⁵ *Idem*, p. 133.

printr-o sumedenie de icoane..., una dintre ele, după tradiție, ar fi icoana familială a lui Vasile Mazarache...”²⁶.

Cele mai interesante descoperiri cercetătorul le efectuează la Biserica Sfântul Ilie (1799, renovată în 1808). Însuși stilul în care este realizată descrierea este departe de a corespunde imaginilor iconografice.

Așa, de exemplu, se menționează, că „...în pridvor – [se află – n.n.] *Calvarul lui Hristos* – legat de stâlp, din care curg picături de sânge”. O altă icoană cu totul ciudată... îl reprezintă pe Sfântul Nicolae, având în dreapta pe Hristos, iar în stânga – pe Maica Domnului cu pruncul în mâini [Sfântul Ierarh Nicolae – n.n.]. Pe peretele din stânga este reprezentată o Răstignire..., *Sfânta Paraschiva* și *Sfântul Dimitrie*...”, vizavi aflându-se „...icoana Mântuitorului stând pe tronul arhieresc... [Iisus Hristos Pantocrator – n.n.]”.

Din aceeași sursă aflăm că icoana cu pomelnicul bisericii datează din 26 mai 1826²⁷. Dar cea mai valoroasă informație se referă la catapeteasma care „...este cea mai bogată din toate câte sunt în Chișinău..., având zugrăveală românească veche... și... patru rânduri de picturi...”²⁸.

Biserica de lemn din satul Nimoreni (1924)

Primul registru integrează icoanele împărătești, „...începând de la stânga spre dreapta: *Sfântul Nicolae* și *Ioan Botezătorul*, *Maica Domnului cu Sfântul copil pe braț*, argintată. *Iisus Hristos*, de asemenea argintată, și icoana praznicului: *Sfântul Prooroc Ilie*. Ușile împărătești sunt sculptate în lemn, în vițe de struguri, având *Buna Vestire* și pe cei patru evangheliști...”²⁹. Al doilea rând cuprinde cele douăsprezece praznice împărătești, iar la mijloc – *Cina cea de taină*.

În rândul al treilea, sunt cei doisprezece apostoli, „...având în mijloc pe *Iisus Hristos*...”, iar în cel de-al patrulea registru „...sunt proorocii Vechiului Testament... încununăți cu crucea Răstignirii, ...având chipurile obișnuite din stânga și din dreapta, adică pe *Maica Domnului* și *Ioan Botezătorul*...”³⁰.

²⁶ *Idem*, p. 141.

²⁷ *Idem*, p. 144.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Idem*, p. 146.

³⁰ *Ibidem*.

În cele din urmă, Șt. Berechet afirmă că „...nicio biserică nu este mai bogată ca aceasta în atâtea icoane, mari și mici, așezate atât în pridvor, cât și în tot cuprinsul bisericii...”³¹.

Aceluiași autor îi aparține și articolul *Mănăstirea Căpriană din Comisiunea monumentelor istorice. Secția din Basarabia*. Ce-i drept, în publicație nu se vorbește nimic despre icoane sau alte zugrăveli din cele trei biserici ale mănăstirii (Adormirea Maicii Domnului, cca 1545; Sfântul Nicolae, din 1840, și Sfântul Gheorghe, din 1905, arhitect – N. Țiganco), dar conține trei imagini foarte sugestive. Una dintre ele reprezintă iconostasul din biserica principală, sculptat în lemn, caracterizat printr-un stil combinat cu influențe renaștentiste și baroce³².

Pe orizontală, catapeteasma are patru registre. Primul, cel inferior, are trei perechi de uși, cele laterale fiind marcate de două portaluri profilate,

Interiorul bisericii de lemn din satul Nimoreni
(1924)

și ocupă ca proporții aproape jumătate din înălțimea iconostasului. Pe el sunt amplasate patru icoane mari, sub care se află altele, de dimensiuni mai mici.

Registrul al doilea, divizat de o friză sculptată, este completat cu șapte icoane de formă dreptunghiulară, iar rândul următor include cinci icoane, încadrate de dublouri.

Pe centrul axei, e un *tondo* pe care e pictată scena Răstignirii și Dumnezeu Sabaot, care încununează catapeteasma.

Următoarea imagine prezentată în acest articol este icoana *Adormirea Maicii Domnului*³³. Fără a se specifica locul unde s-a aflat aceasta în perioada vizitei lui Șt. Berechet la Mănăstirea Căpriană, putem conchide că poate fi vorba de una dintre icoanele care înfrumusețau naosul sau pridvorul, deoarece lucrarea nu corespunde dimensiunilor registrelor din catapeteasmă, reprezentând un patruleter și părând a fi o operă din secolele XVIII-XIX. A treia și ultima reproducere din textul pomenit mai sus, o înfățișează pe Maica Domnului cu Pruncul în brațe, purtând coroane împărătești și, după cum se mai poate vedea, acțiunea se petrece în ceruri. Apropiate de acest tip iconografic sunt icoanele *Maica Domnului Hodighitria* (fără coroane pe cap), *Maica Domnului cu Pruncul pe tron* (lipsește tronul), dar în toate

³¹ *Ibidem*.

³² Berechet Șt., „Mănăstirea Căpriană”, în *Comisiunea monumentelor istorice. Secția din Basarabia*, Chișinău, 1928, p. 96.

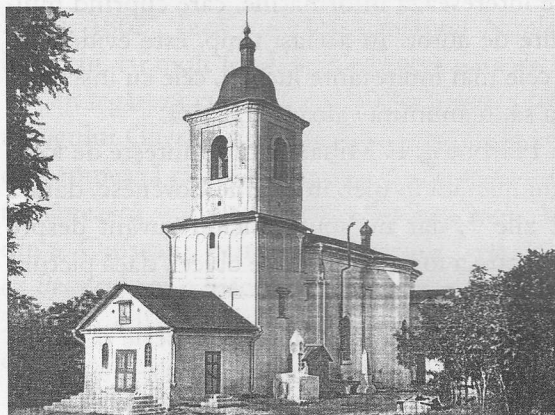
³³ *Idem*, p. 97.

cazurile se atestă anumite abateri de ordin formal. De exemplu, Pruncul binecuvântează cu mâna stângă, iar cu cea dreaptă susține Evanghelia; totodată, nu se cunoaște semnificația coroanei de pe capul său ș.a.m.d.

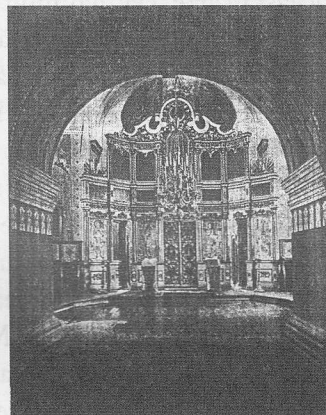
În aceeași perioadă, N. Țiganco vizitează Mănăstirea Rughi, despre care publică un material în *Anuarul Comisiunii monumentelor istorice* (Chișinău, 1928, p. 11-124), unde amintește și de câteva imagini, descriindu-le în linii generale și menționând că sunt unicele păstrate după închiderea mănăstirii.

Una dintre icoane, *Sfântul Nicolae* sau *Sfânta Varvara*, „...probabil are origine localnică...”, avându-se în vedere „...primitivitatea desenului...” și apartenența la genul de icoane populare³⁴.

Despre încă o icoană – *Sfânta Treime* –, a cărei pictură este pierdută pe jumătate, autorul presupune că ar aparține secolului al

Biserica Sfântul Ilie din Chișinău (1924)

Catapeteasma Bisericii Adormirea Maicii Domnului de la Căpřiana (1928)

XVIII-lea, deoarece „...arată influența italiano-catolică, tipică pentru această epocă”³⁵.

Cea mai interesantă icoană – *Sfântul Ilie în pustietate* – este și cea mai de valoare, reprezentând un „...peisaj interesant făcut în tradițiile bizantine. Stilul și maniera seamănă cu cea a icoanelor din Sf. Munte [Athos – n.n.]. Se prea poate ca icoana să fi fost lucrată acolo”³⁶. E interesant cazul acestor două icoane, una dintre care a fost influențată de arta „italiano-catolică” (laică, profesionistă), cealaltă fiind de orientare bizantină, adică

³⁴ Țiganco N., „Mănăstirea Rughi”, în *Comisiunea monumentelor istorice. Secția din Basarabia*, Chișinău, 1928, p. 121.

³⁵ *Idem*, p. 122.

³⁶ *Idem*, p. 123.

pictată în conformitate cu strictețea canoanelor tradiționale ale religiei ortodoxe – fără redarea formei, volumului, spațiului, în culori decorative armonioase.

Concomitent, Șt. Berechet consemnează că în trapeza mănăstirii „...s-a păstrat un portret vechi, destul de curios, pe care este zugrăvit „... printr-un desen primitiv un călugăr cu îmbrăcăminte de schimnic...”. Din inscripțiile alăturate în limba ucraineană, reiese că persoana în cauză – Vasile –, originară din Podolia, a sosit la Saharna, în Moldova, în mai 1766, unde a construit biserica, chiliile, ograda și altele. Semnatarul portretului este schimonahul Bartolomei, care a zugrăvit acest portret în „...luna Mai 1800...”³⁷.

O incursiune mai depărtată de centrul Basarabiei este descrisă de Paul Mihailovici în *Cărți bisericești, manuscrise și icoane din Basarabia*. Din această carte, cel mai mult ne interesează informațiile, care cuprind multiple descrieri de icoane văzute de autor. În același timp, este evident că cercetătorul a remarcat doar cele mai interesante lucrări, cele cu inscripții sau cele care au, după părerea sa, o anumită valoare artistică.

Referindu-se Mănăstirea Hârbovăț, P. Mihailovici amintește de icoana *Adormirea Maicii Domnului*, pictată în ulei, în stil moldovenesc, datată cu anul „1856, septembrie 2 zile”³⁸, dar nu spune niciun cuvânt despre autor și nici despre suportul pe care a fost pictată. (De obicei, dacă pictura e executată în ulei, ea se realizează pe pânză).

Printre operele de la Mănăstirea Hârjăuca, autorul descrie o icoană de lemn din trapeză, pictată în ulei, cu înălțimea de un metru, cu imaginea lui Iisus Hristos care binecuvântează cu dreapta, iar în stânga ține „sceptrul și globul”. Pe aceeași icoană, în partea de jos, figurează motivul *Sfântul Gheorghe înconjurat de doi îngeri*. Din inscripție aflăm că „această sfântă icoană este zugrăvită de smeritul ieroschimonahul Varlaam la anul 1858 ianuarie 2 zile”, care „s-au săvârșit la anul 1866 de ucenicul său Ștefan”³⁹.

La Biserica *Adormirea Maicii Domnului* din satul Dereneu, Orhei, construită în anul 1800, autorul atestă douăsprezece icoane consacrate sărbătorilor religioase importante, icoanele *Sfinții Voievozi* și *Sfântul Ilie*, cu inscripții în română, toate pictate în ulei și având un format mic. Tot aici se mai afla o icoană cu Dumnezeu Sabaot și reprezentările Maicii Domnului și ale lui Ioan Botezătorul, toate datate cu 1854. O altă icoană,

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ Mihailovici P., *Cărți bisericești, manuscrise și icoane din Basarabia*, Chișinău, 1940, p. 9.

³⁹ *Idem*, p. 13.

Iisus Hristos pe tron, poartă inscripția „1887”⁴⁰. Mai multe icoane, păstrate în naosul Bisericii Nașterea Maicii Domnului din satul Ghiliceni (Cucioaia, Bălți), care a fost construită pe locul celei vechi din 1784, au, după cum afirmă P. Mihailovici, „inscripții moldovenești” și sunt „de la mijlocul secolului trecut [secolul al XIX-lea – n.n.]”⁴¹.

În Biserica Sfântul Nicolae din satul Țibirica, Orhei, construită în anul 1911, cercetătorul a descoperit două icoane cu urmele unei inscripții în limba greacă; alte icoane, cum ar fi *Maica Domnului*, *Sfântul Ioan Botezătorul*, *Arhanghelul Gavriil*, erau zugrăvite în ulei pe pânză cu dimensiunile „de 1/2 metru în înălțime”.

Aceste icoane au aparținut bisericii vechi și, după informațiile autorului, „aparțin primei jumătăți a veacului al XIX-lea”. Alte două icoane – *Maria Magdalena* și *Sfânta Varvara* – au, în partea de jos, inscripțiile donatorilor: „Dăruit la biserica s. Țibirica. Gheorghe Mardari. Dvoreanin Nacu. 1862”. Încă o icoană – *Sfântul Nicolae* – este zugrăvită „...în stil bizantin, cu mult fond auriu, poartă data de 1842”⁴².

În legătură cu două opere din Biserica Minunea Arhistratigului Gavriil din satul Onișcani, Orhei, P. Mihailovici consemnează că: *Înălțarea Maicii Domnului* are o inscripție românească – „...s-au plătit la Biserica Mai Marilor Voevozi din s. Onișcani, pentru tot neamul...”, iar *Maica Domnului cu Pruncul* are o inscripție „...în limba grecească, refăcută la 1911, în stil apusean, ambele provenind de la biserica veche...”.

Dacă luăm ca reper informațiile istoricului, biserica din Onișcani a fost zidită în 1911, în locul celei vechi din 1778, ctitorul ei fiind moșierul V. Herța, „mormântul căruia se află în spatele bisericii”⁴³.

În Biserica Sfânta Paraschiva din satul Hoginești, Orhei, „...construită în 1783 și refăcută pe din afară la anul 1860”, P. Mihailovici depistează mai multe icoane cu însemnările comanditarilor. Icoana *Sfântul Nicolae*, pictată în ulei, e datată cu anul „1863 iulie 5 zile”; *Maica Domnului cu Pruncul* și *Iisus Hristos Pantocrator* – cu anul „1863, mai 18”; *Soborul Sfinților Arhangheli Mihail și Gavriil* – „1863, mai 10”, iar *Iisus Hristos pe tron* a fost pictată la 27 iunie 1863⁴⁴.

Maica Domnului Hodighotria de la Căpriana, 1923

⁴⁰ *Idem*, p. 18.

⁴¹ *Idem*, p. 21.

⁴² *Idem*, p. 27.

⁴³ *Idem*, p. 31-32.

⁴⁴ *Idem*, p. 36.